

Marcela ZEMANOVÁ- OUBRECHTOVÁ

Hrabě František Thun-Hohenstein a jeho reflexe rodinné cesty po západní Evropě v letech 1833 až 1835¹

Abstract: *The article that is based on travel diaries, personal calendars and correspondence deals with count Franz of Thun-Hohenstein (1809–1870) and his journey to Western Europe (1833–1835). Its main purpose was to visit England, Scotland and Ireland. The journey of Franz and his two brothers was organized by their father Franz Anton of Thun-Hohenstein who followed the example of his own journey from 1806. The author does not want to describe minutely the journey, she rather desires to analyse the reflection of the phenomenon of family journey by young count Franz. He could not travel on his own because he was supervised by his father and had to conform family demands (they travelled also together with his mother and sisters). The author focuses mainly on relationship between Franz and his father and interprets it in the context of their later conflict.*

Keywords: *the Thun-Hohensteins from Děčín – Franz of Thun-Hohenstein (1809–1870) – travelling – Western Europe – family conflict*

*Na orlích křídlech slétá dálné kraje,
památná města od Temžiných břehů,
až tam kde zimostálý citrín zraje,
zří díla věčná různých časoběhů.²*

Necelý rok po náhlé a nečekané smrti hraběte Františka Thuna-Hohesteina vyšla ve Vídni roku 1871 jeho první stručná biografie.³ Její autor Joseph Burgerstein při tom vycházel z Thunova vlastního stručného životopisu.⁴ Podobně jako sám Thun ve svém dílku věnoval poměrně velký prostor líčení studijní cesty po západní Evropě, kterou hrabě podnikl se svými rodiči a sourozenci v letech 1833 až 1835. Jednalo se ve šlechtickém prostředí o zcela běžnou cestu, která měla završit vzdělání a vý-

1 Tento příspěvek vznikl jako dílčí výstup z projektu IGA UJEP 36244/15000101 *Normy, disciplinace a sociální praxe ve vývoji společnosti od počátku raného novověku do 19. století.*

2 Úryvek z básně věnované památce hraběte Thuna. Josef V. SMĚLÝ, *Památce hraběte Františka Thuna z Hohensteinu*, in: *Ročník Jednoty pro dostavění hl. Chrámu sv. Víta v Praze, 1869–1870*, Praha 1870, s. 129–130.

3 Joseph BURGERSTEIN, *Franz Anton Graf von Thun-Hohenstein. Biographische Skizze*, Wien 1871.

4 Státní oblastní archiv v Litoměřicích (dále jen SOA Litoměřice), pobočka Děčín, Rodinný archiv (dále RA) Thun-Hohensteinů, Děčín, sign. A3 XVIII, dodatky I/XVIII, Thunovo vlastní Curriculum vitae.

chovu synů a zároveň jim umožnit získat nové zkušenosti. František Thun, který proslul jako významný činitel uměleckého života Prahy druhé třetiny 19. století, tuto rodinnou cestu zmínil přesně proto, aby ukázal, že skutečně během ní nabyt nových zkušeností, poznal zajímavé osobnosti a dovršil své vzdělání. Ovšem trochu z jiného úhlu, než by si patrně představovali jeho rodiče. Nezmiňuje totiž, že poznal technické novinky a výtvarky moderního hospodaření anglické šlechty, které by jako prvorozený syn a dědic panství mohl zužitkovat ve své budoucnosti. Na místo toho klade důraz na umělce, básníky či myslitele, s nimiž měl čest se seznámit, zdůrazňuje, že poznal bohaté umělecké sbírky a seznámil se s činností uměleckých a dobročinných spolků. Jak shrnul jeho první životopisec Burgerstein: „*Není potřeba blíže vysvětlovat, že hrabě František Thun na této jeden a půlléte cestě věnoval obzvláštní pozornost sbírkám umění a uměleckým dílům všech typů, jako se oddal delším pobytům ve městech a oblastech, jež jsou známé díky svým uměleckým pokladům, a pustil se v tomto směru do vážného studia. Ostatně studium umění byl hlavní cíl této cesty!*“⁵

Toto umělecky orientované odůvodnění smyslu studijní cesty umožnila v rámci životní bilance skutečnost, že se prvorozený Thun nikdy vlastníkem fideikomisního panství nestal. O dědická práva jej připravil mesalianční sňatek s dívkou měšťanského původu. Celý život se tak věnoval organizaci umění a filantropickým spolkům.

Cestování šlechty v 19. století je pro historiky oblíbeným tématem. Lze představit časté cestovatelské cíle, způsoby cestování, poznávání zahraničních zvyků a obyčejů, vnímání «cizího» a «neznámého», financování cesty, navazování nových společenských kontaktů a podobně. V tomto příspěvku bych se chtěla zaměřit na jinou možnost nahlížení šlechtického cestování. Jelikož se v tomto konkrétním případě jedná o rodinnou cestu, kdy mladého šlechtice nedoprovází služebnictvo, případně hofmistr, ale rodiče a sourozenci, pokusím se na cestu podívat optikou Františka Thuna. Díky dochovaným cenným ego-dokumentům lze totiž nejen rekonstruovat plán a průběh cesty, sledovat Thunovy zájmy, ale i nahlédnout pod povrch rodinného cestování jako takového, poodkrýt vzájemné rodinné vztahy a pokusit se zachytit počátky rodící se netradiční Thunovy životní orientace. Ústředním tématem bude zejména vztah s jeho otcem Františkem Antonínem, který už během cesty vykazoval konfliktní potenciál a jenž se naplno projevil po synově neuváženém sňatku.

5 J. BURGERSTEIN, *Franz Anton Graf*, s. 6–7.

Pramenná východiska

Pokusit se rekonstruovat průběh cesty, na níž se na podzim roku 1833 celá rodina vydala, lze na základě několika písemných pramenů, stěžejní jsou však ty, které se váží přímo k osobnosti Františka Thuna. Ten sám zanechal svědectví v podobě deníkových zápisů.⁶ Jeho cestovní deník nikterak nevybočuje z dobového průměru a je v mnohém podobný zápiskům, jaké si vedli i jiní cestující šlechtici.⁷ Na rozdíl od osobního deníku neposkytuje tolik prostoru pro subjektivitu autora. Nejsou v něm patrný téměř žádné pocity, vnitřní pochody, tužby nebo sny. Většinou se jedná o obligátní zevrubný popis navštíveného místa, někdy včetně jeho historie nebo vyjmenování osob, jež potkal. V Thunově případě je pak největší zřetel kladen na oblast výtvarného umění: pozornost věnoval soukromým a veřejným obrazovým sbírkám, parkům, zámkům, církevním památkám či zříceninám hradů a starých opatství. Jistou výpovědní hodnotu také mají Thunovy vlastnoruční skici, na nichž zachytil mnohé stavby, památky i přírodní místa, jež ho zaujaly.⁸

Strohé, ale přesto velmi nosné informace o rodinné cestě, nabízí zajímavý pramen – osobní kalendáře hraběte Františka Antonína Thuna, které si po celý život vedl. Jedná se o tištěné diáře, do kterých si hrabě u každého měsíce na volné stránce psal různé doplňující informace, nejčastěji výčet osob, které jej navštívily – jejich příjezd a odjezd, destinace, kam odjel on sám nebo ostatní členové rodiny. Tyto poznámky si hrabě vedl i během rodinné cesty, lze tak sledovat průběh cesty, jednotlivé přejezdy, včetně přesných časových údajů.⁹

Emoce, vnitřní pochody, vlastní reflexi rodinného cestování a tím tak možnost nahlédnutí do nitra mladého Františka Thuna nabízí jiný typ ego-dokumentů, a sice osobní korespondence. V tomto konkrétním případě se jedná o Thunovy dopisy anglickému příteli kapitánu Robertu Ralphu Noelovi, s nímž se seznámil ještě před odjezdem patrně v Drážďanech nebo v Karlových Varech.¹⁰ Noel pocházel sice z Británie, avšak přesídlil

6 SOA Litoměřice, pobočka Děčín, RA Thun-Hohensteinů, Děčín, sign. A3 XVIII, dodatky I/XVIII, Deníkové zápisky Františka Thuna z evropské cesty, 1833–1835.

7 Srov. Milena LENDEROVÁ – Jarmila PLŠKOVÁ (edd.), *Gabriela ze Schwarzenbergu: Krátká cesta životem a Evropou*, Praha 2006, s. 31.

8 SOA Litoměřice, pobočka Děčín, RA Thun-Hohensteinů, Děčín, sign. A3 XVIII, dodatky IV/XVIII, kresby, skici z cest.

9 SOA Litoměřice, pobočka Děčín, RA Thun-Hohensteinů, Děčín, dodatky k signatuře A3 XVI, kalendář pro rok 1833, 1834, 1835.

10 Z části je korespondence uložena v děčínské pobočce SOA v Litoměřicích, pobočka Děčín, RA Thun-Hohensteinů, sign. A3 XVIII, dodatky II/ XVIII, přátelská korespondence, Robert R. Noel. Druhá část této korespondence, s níž zejména pracuji, je uložena v archivu města Trento, kde se nachází část Thunovy pozůstalosti. Viz L'Archivio provinciale di Trento (dále APT), Archivio della famiglia Thun (dále AF Thun), Linie Tetschen i A, Franz de Paula Graf Thun Hohenstein geb. 1809 († 1870) und seine Gattin Magdalene König († 1899), Abschrift der Korrespondenz von Franz Thun Hohenstein († 1870) mit einem englischen Freund.

do Drážďan, kde později žil se svou manželkou, rakouskou baronkou Luisou Haitzingerovou. Oba často pobývali u Thunů v Peruci nebo v Podmoklech.¹¹ Noel byl vítaným společníkem a jako Angličan zvláštní ozdobou nejrůznějších společností – byl vzdáleným příbuzným manželky lorda Byrona Anabelly Byronové a přátelil se například s Otilií von Goethe. Pozornost poutal tento Angličan i svým povoláním – věnoval se frenologii. Psal o ní knihy, pořádal přednášková turné.¹² Tato nauka, která už od dob antiky vykládala charakter i duševní schopnosti podle tvaru a velikosti obličejových rysů, učarovala také mladému Thunovi.¹³ Musel ji znát už dříve, ovšem až po setkání s Noelem přiznal, že „díky němu opustil své předsudky vůči tomuto učení“.¹⁴ Lebozpytu nakonec zcela propadl, o čemž svědčí jejich vzájemná korespondence, jejímž obsahem jsou i výklady Thunovy osobnosti. Noelova frenologická pozorování své osoby si Thun přepsal také do cestovního deníku.¹⁵

Thunovo okouzlení touto pavědou má dnes pro historika velký význam: tím, že předpokládal, že ho Noel na základě svého učení zná, byl v dopisech velmi otevřený a svěřoval se s těmi nejhlubšími a nejosobnějšími pocity. Díky mnohým frenologickým popisům a sebereflexi je také možné zjistit, jak mladý Thun vnímal sám sebe, neboť k Noelovi získal velkou důvěru. Velmi rychle mezi nimi vzniklo silné přátelské pouto, o němž svědčí právě dochovaná korespondence, v níž se zrcadlí Thunova přání, zklamání z cesty či vlastní představy.

Otec a syn

Thunova reflexe rodinné cesty, kterou naplánoval a řídil jeho otec František Antonín, upozornila na konfliktní potenciál, jaký v sobě nesla rozdílnost povah, odlišné vnímání světa i generační rozdíl.

Obraz hlavy rodiny, Františka Antonína Thuna, je vlastně, ať už v německé nebo české historiografii či v dobových svědectvích vesměs stejný: před námi stojí vzdělaný pozdní osvícenec, kavalír, případně lidumil, humanista a hospodář, jemuž šlo v první řadě o blaho svých poddaných a rozkvet panství.¹⁶ A skutečně – děčínské panství patřilo za jeho

11 Soudě podle toho, kam adresoval Thun mnohé své dopisy.

12 Robert Ralph NOEL, *Grundsätze der Phrenologie*, Leipzig – Dresden 1847.

13 Více Marcela OUBRECHTOVÁ, *Thunovo frenologické okouzlení. „Nová ta věc stala se pomíjející libůstkou a hračkou“*, *Dějiny a současnost* 31, 2009, č. 8, s. 23–25.

14 „[...] von diesen von seinen Vorurtheilen gegen diese Lehre bekehrt“. SOA Litoměřice, pobočka Děčín, RA Thun-Hohensteinů, A3 XVIII, dodatky I., Thunovo vlastní Curriculum vitae.

15 Tamtéž, dodatky I/XVIII, Deníkové zápisky Františka Thuna z evropské cesty, 1833–1835.

16 Srov. Franz KLUTSCHAK, *Böhmische Adelsitze als Centralpunkte volkswirtschaftlicher und humanitärer Bestrebungen. Erste Heft: Schloss Tetschen*, Praha 1855. Nověji Christoph THIENEN-

držení k nejspěšnějším a nejprogresivnějším v monarchii.¹⁷ Ovlivněn Anglií a sousedním Saskem zaváděl Thun nové progresivní metody v hospodaření, nezapomínal však aktivně řešit sociální problémy poddaných s akcentem na jejich vzdělávání.

Hraběte lze počítat ke „ztracené generaci“,¹⁸ která se narodila do doby pozdního osvícenství a na prahu dospělosti se musela vyrovnat s napoleonským běsněním. Jako nepřítel Napoleona vstoupil do armády v roce 1807, aby jí po obratu císařského politického kurzu v roce 1809 opustil a se státním aparátem nechtěl mít napříště nic společného. Soustředil se plně na své panství, případně na činnost ve spolcích hospodářského, uměleckého a filantropického charakteru, které stavěly na základech zemského patriotismu a pozdně osvícenské etiky.¹⁹

Thunovi byly blízké myšlenky osvícenského katolicismu a bolzanismu – zejména vysoká potřeba morálního kreditu a služby ve prospěch obecného blaha. Sám na sebe v tomto ohledu kladl vysoké nároky, aby na své poddané působil jako dobrý vzor typu starostlivého a spravedlivého otce. To samé očekával nejen od svých pořízených, ale i od svých dětí, které byly v tomto duchu vychovávány. Vzdělání svých synů vložil kupříkladu do rukou Johanna Rohrwecka, pozdně osvícenského pedagoga, jenž měl blízko právě k bolzanismu. Přimo z nejbližšího kruhu Bernarda Bolzana pocházel zpovědník František Schneider.²⁰

Thunova manželka Terezie pocházela z významné saské katolické rodiny Brühlů.²¹ Také ona byla vychována v pozdně osvícenské atmosféře a v drážďanském kulturním prostředí, s nímž udržovala kontakt i po svatbě. Už v mládí si vypěstovala velkou lásku k umění, obdivovala romantické malíře, kteří pak často navštěvovali Děčín.²² Kvůli chatrnému zdraví se však nedožila vysokého věku, ke konci života téměř oslepla. Manželé Thunovi

ADLERFLYCHT, *Graf Leo Thun im Vormärz. Grundlagen des böhmischen Konservativismus im Kaisertum Österreich*, Graz – Wien – Köln 1967.

17 Helena SMÍŠKOVÁ, *František Antonín Thun a správa děčínského panství v letech 1808–1844*, in: z minulosti Děčína a Českolipska 3, Ústí nad Labem 1977, s. 163.

18 Termín podle Ivo CERMAN, *Chotkové. Příběh úřednické šlechty*, Praha 2008, s. 216–217.

19 H. SMÍŠKOVÁ, *František Antonín Thun*, s. 163.

20 Podrobněji Marcela OUBRECHTOVÁ, *Duchovní orientace děčínských Thun-Hohensteinů v době předbřeznové*, in: Zdeněk R. Nešpor – Kristina Kaiserová (edd.), *Variety české religiozity v „dlouhém“ 19. století (1780–1918)*, Ústí nad Labem 2010, s. 254–269.

21 Tereziin otec, hrabě Friedrich Alois z Brühlů, svobodný pán z Forstu a Pfortenu, byl typickým osvícencem. Sám sebe tento zbrojmistr a generál dělostřelectva Augusta III., kurfiřta saského a krále polského, označoval za matematika, básníka a také malíře. V letech 1785 až 1790 vycházelo v Drážďanech jeho pětisvazkové dílo *Theatralische Belustigungen*. Srov. *Allgemeine deutsche Biographie* 3, 1875, s. 417.

22 Terezie si jako zasnubní dar objednala u romantického malíře Caspara Davida Fridricha proslulý obraz *Kříž v horách*, známý jako děčínský oltář, dnes velmi ceněné dílo.

měli společně tři syny a dvě dcery, a to Františka,²³ Bedřicha,²⁴ Lva,²⁵ Annu²⁶ a Josefínu, které se již od dětství říkalo Juža.²⁷

František Thun, jemuž je v tomto příspěvku věnována hlavní pozornost, byl už od dětství připravován na skutečnost, že právě on jako prvorozený syn převezme fideikomisní panství, z čehož vyplývaly nároky na něj kladené.²⁸ František již v mládí projevil značné výtvarné nadání, které jeho rodiče neváhali rozvíjet.²⁹ Chlapcovi se v jeho výtvarných začátcích věnovali mnozí malíři, kteří pro Františka Antonína Thuna pracovali, či Děčín pouze navštívili, kupříkladu Carl Anton Graff z Drážďan nebo Antonín Mánes.³⁰ Františkov výtvarný talent posuzoval dokonce první ředitel pražské Akademie Josef Bergler,

-
- 23 František Thun (1809–1870) měl po celý život umělecké ambice i poměrně velké výtvarné nadání. Aktivně působil v uměleckých kruzích. Významně zreformoval Krasoumnou jednotu, působil ve Vídni v pozici kulturního referenta, podílel se na reformách výtvarných akademií v monarchii, zasloužil se o započetí dostavby Chrámu sv. Víta v Praze, stál v čele mnoha filantropických spolků. Do historie se zapsal jako rebel, který se sňatkem s měšťanskou dívkou dobrovolně připravil o možnost převzetí fideikomisu. Vice Marcela OUBRECHTOVÁ, „*Kéž bych byl malířem.*“ *František Thun v době předbřeznové*, diplomová práce na Historickém ústavu FF JU, České Budějovice 2009.
- 24 Bedřich Thun (1810–1881) se věnoval diplomatické kariéře, kterou započal jako přidělenec rakouského velvyslanectví v Haagu. Dále působil v Turíně, Stockholmu, Mnichově, Frankfurtu nad Mohanem, Berlíně a naposled Petrohradě. Za svou činnost získal mnohá ocenění, mimo jiné Leopoldův řád nebo ruský Řád Bílého orla. V roce 1863 odešel z aktivní diplomatické služby a věnoval se správě rodinných statků. Jeho manželkou byla Leopoldina hraběnka rozená Lambergová. Jejich potomky pokračuje primogenitura děčínských Thunů, nejznámějším byl jistě místodržitel František Thun.
- 25 Leopold zvaný Lev (1811–1888), jedna z nejvýznamnějších osobností protimetternichovských sil. V roce 1848 získal funkci prezidenta českého gubernia, nedokázal však odvrátit vznik svatodušních bouří a ztratil tak v českém národním hnutí předchozí podporu a oblibu. Vrchol kariéry představuje jeho jedenáctileté působení v čele ministerstva kultu a vyučování (1849–1860), kdy reformoval rakouské školství. Uzavřením konkordátu s katolickou církví v roce 1855 přispěl k zesílení její pozice v oblasti veřejného života, nicméně se zasloužil o přípravu tzv. protestantského patentu. Je autorem několika politických a správních spisů i držitelem mnoha řádů. V roce 1847 se oženil s Karolinou rozenou Clam–Martinicovou. Toto manželství zůstalo bezdětné.
- 26 Hraběnka Anna (1812–1885) se v roce 1847 provdala za lékaře Karla Lumbeho.
- 27 Josefína (1815–1895) zvaná Juža se nikdy neprovdala. Po smrti své matky Terezie v roce 1844 žila s otcem na děčínském zámku a starala se o něj až do jeho smrti.
- 28 K dětství a výchově Marcela OUBRECHTOVÁ, *Dětská vyprávění tří bratří. Pokus o rekonstrukci dětství a výchovy šlechty v první polovině 19. století na příkladu děčínských Thun-Hohensteinů*, Děčínské vlastivědné zprávy 20, 2/2010, s. 29–44.
- 29 František Thun bývá v hodnocení srovnatelné tvorby, tedy šlechtické kresby, zmiňován jako jedna ze tří osobností, které vynikly nad dobový průměr, vedle o generaci starších aristokratických výtvarníků, hraběte Ludvíka Arnošta Buquoye a kněžny Pavlíny ze Schwarzenbergu. Srov. Jana BĚLOHLÁVKOVÁ – Alena MÍŠKOVÁ, *Kresba a grafika šlechty v Čechách 19. století. Katalog výstav v Národním muzeu*, Praha 1992, s. 6.
- 30 Thunové zadávali zakázky zavedeným malířům (Josef Bergler, František Christian Waldherr, Caspar David Friedrich, Antonín Mánes a další), i méně známým (Carl Friedrich Grünwald, Carl Anton Graff), podporovali i zcela nemajetné talentované mladíky. Nataša STEINOVÁ, *Veduty Českosaského Švýcarska*, Děčín 1999, s. 65–66.

do jehož ateliéru v Praze docházel na privátní lekce.³¹ Postupem času se Thunova počáteční dětská záliba o kresbu a umění proměnila v celoživotní lásku a vytvořila podmínky a prostor pro vlastní realizaci, byť ne v pozici aktivního umělce, nýbrž jako organizátora uměleckého života nejen v Praze.

Své umělecké interesy mladý Thun sledoval také během různých cest. Vždy se zajímal o galerie, soukromé umělecké sbírky, významné a zajímavé stavby či parky. Na cesty zpravidla bral svůj skicář a mnohé si kreslil. Vedle toho se vždy seznamoval s činností spolků a společnosti podporující umění či umělce, s nimiž neváhal navazovat cenné přátelské styky.

Ve svém dospívání František Thun neunikl vlivu romantismu, s jehož podobami se setkal zejména při častých pobytech v Drážďanech ve třicátých letech 19. století. Osobně vzpomínal na léto roku 1833, kdy s bratry „poznali básníka Tiecka, jehož známé večerní společnosti, které díky předčítání jeho vlastního poetického díla a Shakespearových dramát a poučným rozhovorům, dosahovaly neobyčejného kouzla, často navštěvovali“.³² Vedle salonu „krále romantiky“ Ludwiga Tiecka³³ docházel Thun i do společnosti historika umění barona Fridricha Rumohra, kde se účastnil debat o literatuře, filozofii a umění.³⁴

Vedle lásky k umění oplýval mladý hrabě silně vyvinutým sociálním citěním, které bylo pro jeho rodinu příznačné.³⁵ Péče o chudé a potřebné jej zajímala už od studií, později byl na tomto poli společně s bratem Lvem velmi aktivní.³⁶

31 Cvičné kresby z tohoto období srov. SOA Litoměřice, pobočka Děčín, RA Thun-Hohensteinů, Děčín, sign. A3 XVIII, dodatky IV/XVIII, kresby, cvičné kresby.

32 „[...] den Dichter Tieck kennen zu lernen, dessen bekannte Abendgesellschaften, die durch sein Vorlesen eigene poetische Producte und Shakespeareischer Dramen und belehrnde Gespräche besonderes Reiz erhielten, sie häufig besuchten.“ Tamtéž, dodatky I., Thunovo vlastní Curriculum vitae.

33 K jeho salonu a styku se šlechtou Eckart RICHTER – Jochen STROBEL, *Der „König der Romantik“ und der Adel. Ludwig Tieck in Dresden*, in: Silke Marburg – Josef Matzerath (Hg.), *Der Schritt in die Moderne – Sächsischer Adel zwischen 1763 und 1918*, Köln – Weimar – Wien 2001, s. 115–168.

34 Carl Friedrich svobodný pán Rumohr (1785–1843), historik umění, umělec, sběratel. Po studiích v Göttingenu odešel do Drážďan, kde se seznámil s Ludwigem Tieckem a jeho přáteli. Společně podnikli v roce 1804 cestu do Itálie, kam se v roce 1816 ještě vrátil a zůstal do roku 1821. Čas tam strávený využil pro studium v archivech a vytvořil své hlavní dílo *Italienische Forschungen*. Více Ulrich THIEME – Felix BECKER (Hg.), *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler. Von der Antike bis zur Gegenwart* 29, Leipzig 1935, s. 202. Hrabě Thun si s Rumohrem, jehož názory velmi ovlivnily jeho pohled na umění a jeho podporu, později dopisoval.

35 M. OUBRECHTOVÁ, *Duchovní orientace*, s. 258, 262.

36 Pomáhal mu kupříkladu založit například Spolek pro blaho propuštěných káránců, sám byl později ředitelem spojených pražských chudinských ústavů. Srov. Hana SLAVÍČKOVÁ, *Portrétní galerie Thun-Hohensteinů*, Děčín 1998, s. 68.

Děčínští Thunové na cestách

Cestování a cesty nejrůznějšího druhu tvořily v rodině Františka Thun-Hohensteina přirozenou součást života a podobně jako v jiných aristokratických rodinách představovaly jeden z charakteristických projevů životního stylu.³⁷ Společenská sezona, povinnosti správce majetku či závazky u dvora v ročním rytmu určovaly časté přejezdy mezi různými venkovskými sídly a palácem ve městě. Mimo to však aristokraté směřovali do míst, která nebyla v jejich vlastnictví, mnohdy je neznali a často ležela za hranicemi monarchie.³⁸ Nábožensky motivovaných cest oproti dřívějším dobám ubylo, muži však nadále cestovali, mnohdy v doprovodu manželek, za vojenskými účely, nejčastěji na různá vojenská cvičení.³⁹ Stejně tak diplomatická kariéra, která v 19. století stále ještě patřila mezi domény urozených, si žádala časté cestování.⁴⁰ Raně novověké kavalírské cesty zanechaly v prostředí aristokracie skromné dědictví v podobě cest za vzděláním, které mladí šlechtici podnikali jako vítanou a také doporučovanou součást své výchovy a vzdělání.⁴¹ Velký ohlas nalezl i v aristokratickém prostředí Johann Wolfgang Goethe a další autoři, kteří svou *grand tour* do Itálie povýšili na literární útvar a součást životního stylu.⁴² Tradiční destinací šlechtických poznávacích či studijních cest byla kromě Itálie Francie, oblast dnešní Belgie a Nizozemí nebo Anglie.

Dalším častým důvodem, proč opustit domov, byly cesty za zdravím, které mířily jak do zahraničních lázeňských letovisek, tak do lázeňských měst v rámci monarchie. Posledně dva jmenované typy cestování se často prolínaly a bylo možné i výhodné je kombinovat.⁴³ S postupujícím 19. stoletím se rodila turistika a jejími průkopníky byli právě mnozí aristokraté toužící po exotice a dobrodružství.⁴⁴

Stručně načrtnutý výčet motivací pro cestování aristokracie platí pro děčínské Thuny bez výjimky. Rodina často přejížděla mezi rodinným sídlem v Děčíně, odkud František

37 Srov. Zdeněk BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost. Orličtí Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. a na počátku 20. století*, České Budějovice 2005, s. 104–105.

38 Srov. M. LENDEROVÁ – J. PLŠKOVÁ (edd.), *Gabriela*, s. 47–48.

39 Jak na příkladu Karla Gustava Wilhelma prince Hohenlohe-Langenburg ukázala Marie MACKOVÁ, *Itálie očima aristokrata v rakouské armádě*, in: Zdeněk Hojda – Marta Ottlová – Roman Prahel (edd.), *Naše Itálie. Stará i mladá Itálie v české kultuře 19. století*. Sborník příspěvků z 31. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň, 24. – 26. února 2011, Praha 2012, s. 65–76.

40 Život na cestách po boku manžela diplomata se zrcadlí ve vzpomínkách manželky Bedřicha Thuna. Leopoldine THUN, *Errinnerungen aus meinem Leben*, Innsbruck – Wien – München 1926.

41 Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 104.

42 Přehledný výčet Martin C. PUTNA, *Řecké nebe nad námi aneb Antický košík. Studie k druhému životu antiky v evropské kultuře*, Praha 2006, s. 25–64.

43 M. LENDEROVÁ – J. PLŠKOVÁ, (edd.), *Gabriela*, s. 48–49.

44 Známý je kupříkladu výlet Karla IV. ze Schwarzenbergu do Hissarliku, či cesta Františka Thuna (pozdějšího místodržitele) do Orientu. Srov. Karel SCHWARZENBERG, *Výlet na Hissarlik*, Časopis Českého musea 65, 1882, s. 399–411; Franz THUN, *Eine Orientreise*, Prag 1891.

Antonín Thun spravoval rozsáhlé panství, a pražským palácem v Ostruhové (dnešní Nerudově) ulici.⁴⁵ Sám pak, někdy i v doprovodu rodiny, cestoval po svých majetcích, kupříkladu do Peruce u Slaného, sídla thunského alodiálního panství.⁴⁶ Časté cestování vyžadovaly Thunovy obchodní zájmy, které souvisely s jeho podnikáním. Kvůli obchodu se dřevem jezdil kupříkladu do Hamburku.⁴⁷ Samozřejmě se navštěvovali přátelé a rodina, Thunové nejčastěji jezdili do nedalekého Chlumce či do Drážďan, kde rodina navštěvovala příbuzné hraběnky Terezie. Bratři Thunové tam trávili poměrně hodně času zejména po dokončení práv mezi roky 1832 a 1833.⁴⁸

Tyto krátké i dlouhodobější pobyty byly pro mladé Thuny jistě inspirativní a důležité, neboť poznávali prostředí saské aristokracie, pronikali do kulturních, uměleckých či literárních kruhů a seznamovali se s významnými osobnostmi kulturního světa té doby, jakými byl kupříkladu Adam Mickiewicz či zmiňovaný Ludwig Tieck. František Thun kupříkladu poznal nejrůznější umělecky orientované spolky a přiučil se olejomalbě.⁴⁹

Oproti jiným aristokratům v rodině Františka Antonína Thuna poněkud chyběly cesty za sezónními lovy, přestože vlastnil lovecký zámek Kristin Hrádek nedaleko Děčína.⁵⁰ Sám František Antonín Thun totiž lovům a honům příliš neholdoval, ačkoli byl vyhlášeným lesním hospodářem. Lovecká zábava tak na děčínském panství ožila zejména až za jeho vnuka Františka, pozdějšího místodržitele.⁵¹

Thunům se nevyhnuly ani cesty za zdravím, návštěva lázní byla prakticky součástí společenské sezony. Thunové nejčastěji jezdili do Teplic a Karlových Varů. Lázeňské pobyty vyžadovalo nejvíce chatrné zdraví hraběnky Terezie a obou dcer, zejména však starší Anny. Specialisty navštěvovaly kupříkladu v Drážďanech. Zdravotní problémy trápily i mužskou část rodiny, zejména Bedřicha, který dokonce nebyl ve čtvrtém ročníku studia práv kvůli nemoci klasifikován.⁵² Patrně trpěl migrénami. František kupříkladu ve svém životopise

45 Thun-Hohensteinský palác (dříve Kolovratský) přinesla jako věno do rodiny babička Františka Thuna, Marie Anna, rozená Libštejnská z Kolovrat. Více o stavbě, kde nyní sídlí italské velvyslanectví, Václav LEDVINKA – Bohumír MRÁZ – Vít VLNAS, *Pražské paláce. Encyklopedický ilustrovaný přehled*, Praha 2000, s. 325–328.

46 Jak kupříkladu dokazují záznamy v jeho kalendáři. SOA Litoměřice, pobočka Děčín, RA Thun-Hohensteinů, Děčín, dodatky k signatuře A3 XVI, kalendář pro rok 1833.

47 H. SMÍŠKOVÁ, *František Antonín Thun*, s. 163.

48 SOA Litoměřice, pobočka Děčín, RA Thun-Hohensteinů, Děčín, dodatky k signatuře A3 XVI, kalendář pro rok 1833.

49 J. BURGERSTEIN, *Franz Anton Graf*, s. 5–6.

50 Hana SLAVÍČKOVÁ, *Děčínská zastavení. Historický průvodce městem*, Děčín 1997, s. 116.

51 Srov. Jan GALANDAUER, *František kníže Thun. Místodržící Českého království*, Praha – Litomyšl 2007, s. 100.

52 Jak dokládá katalog posluchačů. Archiv Karlovy univerzity, Katalogy posluchačů Karlo-Ferdinandovy univerzity 1752–1882 (1892), sign. PF – 1830–33, kart. 201.

zmínil, že byl nucen na podzim roku 1833 podstoupit nutnou čtyřtýdenní kúru, aby odstranil následky přečhozených střevních potíží.⁵³

Nejdůležitější a bezesporu nejzajímavější cestou mladých Thunů byla studijní cesta po západní Evropě, kterou absolvovali ve společnosti sester a rodičů v letech 1834 až 1835. Hlavním cílem byla Anglie. Volba této cílové destinace odpovídala dobové módě. Často se hovoří až o dobovém anglofilství nebo anglomanii, která do habsburské monarchie pronikla už v 18. století⁵⁴ a nevyhnula se ani děčínským Thunům.⁵⁵

„Familienreise“

Obdiv až fascinace Anglií nejen jako hospodářskou velmocí vzklíčil v hraběti Františku Antonínovi již v mládí, když na popud své ovdovělé matky Marie Anny do ostrovní země podnikl v roce 1806 studijní cestu v doprovodu svého irského vychovatele abbé Glancyho.⁵⁶ Na vlastní kůži tak mohl poznat anglický způsob života, sociální, politické, kulturní a hospodářské inovace postavené na základech protestantské etiky. Do Anglie se později vracel, navázal zde styky s místními i americkými kvakery, přátele našel v řadách ekonomů či sociálních reformátorů, kteří mu zprostředkovali kontakt s anglickým benthamovským utilitarismem.⁵⁷ Byla mu blízká anglosaská etika, stejně tak jako anglické sociální smýšlení.⁵⁸ Vazby na ostrovní království vedle přátelských podtrhly také příbuzenské vazby. Přes Brühly byla rodina kupříkladu velmi vzdáleně spřízněna s Walterem Scottem.⁵⁹

Snaha Františka Antonína Thuna umožnit synům získat podobné zkušenosti, jaké přinesla studijní cesta do Anglie jemu samému, nebyla jedinou motivací pro zorganizování této velkolepě pojímané „Familienreise“. O této cestě lze konstatovat, že v sobě kombinovala cestu poznávací či studijní, ale také cestu za zdravím, zejména kvůli zmíněným neduhům hraběnky Terezie a Anny.⁶⁰

53 SOA Litoměřice, pobočka Děčín, RA Thun-Hohensteinů, Děčín, sign. A3 XVIII, dodatky I/XVIII, Thunovo vlastní Curriculum vitae.

54 Dominic LIEVEN, *The Aristocracy in Europe. 1815-1914*, London 1992, s. 156.

55 Téměř ve stejné době do Anglie vyrazili kupříkladu také bratři Sternbergové. Srov. Milada SEKÝRKOVÁ – Tomáš SEKÝRKA, *Bratři Šternberkové na cestách*, in: Lenka Bobková – Michaela Neudertová (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*, Ústí nad Labem 1997, s. 415–420.

56 H. SMÍŠKOVÁ, *František Antonín Thun*, s. 163.

57 Jeho přáteli byli například Nassau Williama Senior, sociálně politický expert, který se podílel na tvorbě velkého reformního zákona z roku 1832, nebo právník a bojovník za sociální reformy, přítel Johna Stuarda Milla, John Austin. Senior měl právě blízko k Jeremimu Benthamovi. Srov. Ch. THIENEN-ADLERFLYCHT, *Graf Leo Thun*, s. 79–80.

58 Více M. OUBRECHTOVÁ, *Duchovní orientace*.

59 Ch. THIENEN-ADLERFLYCHT, *Graf Leo Thun*, s. 80.

60 Z pramenů není zcela jasné, jakými chorobami obě trpěly, očividně měly obecně podlomené zdraví.

Na podzim roku 1833 tedy celá rodina vyrazila na cestu. Jaká byla očekávání? František Antonín Thun chtěl svým synům rozšířit obzory, které dětstvím a výchovou v před-
břežnových Čechách mohl považovat za velmi omezené. Kromě společenského života
skýtajícího mnohé cenné kontakty do budoucna měli mladí Thunové poznat pozitivní
přístup anglické šlechty k podnikání, zavádění pokrokových novinek do hospodaření či
zemědělství. Zejména nejstarší František měl jako budoucí otcův nástupce získat praktic-
ké zkušenosti. Mladí Thunové měli jistě také svá očekávání, která se nemusela vždy s přá-
ními otce shodovat.

Cesta děčínských Thunů po západní Evropě byla časově, finančně a nepochybně i fy-
zicky náročná, především kvůli velmi častým přejezdům, které musely být zejména pro
nemocnou Terezii velmi obtížné.⁶¹ Jelo se nejčastěji pronajatými vozy, nechyběla lodní
doprava, především pro cestu na Britské ostrovy, a vyzkoušet si mohli i čerstvou novinku
– železnici.

Kromě manželů Thunových a jejich pěti dětí se na cesty vydalo ještě několik osob, kte-
ré František Antonín Thun zmiňuje ve svém kalendáři. Předně je to jistý doktor Jaeger,
který patrně rodinu doprovázel za účelem zdravotního dohledu. Zmiňování jsou dále blí-
že neupřesnění Christine, Julie a Vincenz. Patrně se jednalo o služebnictvo.⁶²

Než se rodina dostala na anglickou půdu, což trvalo více jak měsíc, procestovala něko-
lik významných evropských měst. Přes Bamberk, Frankurt nad Mohanem, Bonn či Kolín
nad Rýnem dorazili do Belgie a poté přes sever Francie pokračovali do Anglie. Na to, aby
tato města mohli více poznat, však nebyl příliš čas, jednalo se mnohdy pouze o přenoco-
vání. Déle se Thunovi zdrželi pouze ve Frankfurtu nad Mohanem (týden), v Bruselu (tři
dny) a v přístavním městě Calais (týden).⁶³

Dne 28. října roku 1833 rodina vyplula z Calais a ještě téhož dne se vylodila v přístavu
Dover. Zde zůstala delší dobu, s jistotou více jak dva měsíce. Během této doby se bratři
Thunové vydávali na menší výlety, zejména do Londýna, František se počátkem prosince
rozjel do Cantebury, Bedřich a Leo zase koncem prosince navštívili Oxford.⁶⁴ Vánoce
a Nový rok strávila rodina pohromadě v Doveru, na počátku ledna se pak bratři vydali
strávit „*Saison*“ do Londýna,⁶⁵ odkud jezdili po okolí (Bath, Bristol, Brighton, Porthsmouth)
do dubna. V květnu se celá rodina vydala na ostrov Wight, který František Antonín Thun

61 K cestovatelské každodennosti např. Milan HLAVAČKA, *Cestování v éře dostavníku. Všední den na
středoevropských cestách*, Praha 2006.

62 SOA Litoměřice, pobočka Děčín, RA Thun-Hohensteinů, Děčín, dodatky k signatuře A3 XVI,
kalendář pro rok 1834, 1835.

63 SOA Litoměřice, pobočka Děčín, RA Thun-Hohensteinů, Děčín, dodatky k signatuře A3 XVI,
kalendář pro rok 1833.

64 Tamtéž.

65 J. BURGERTIN, *Graf Franz*, s. 6.

se svými syny důkladně procestovali a navštívili všechna významnější města, a to Cowes, Shanklin, Niton, Ryde a Newport.⁶⁶

V červnu rodina cestovala po jihozápadní Anglii, navštívila kupříkladu Salisbury či Gloucester, až postupně dorazila do Bangoru. František, Bedřich a Leo si následně udělali třídní výlet do Dublinu. Po jejich návratu opět všichni vyrazili na severozápad Anglie, kde poznali významná průmyslová centra Liverpool či Manchester. V polovině července se dostali do Skotska, které z větší části procestovali. Když se koncem léta vraceli zpět do Anglie, navštívili Leeds, Sheffield, Newcastle a Birmingham. V září se rodina podívala do Oxfordu a kratší čas zůstala opět v Londýně, přičemž opět nechyběly drobnější výlety do okolí. Začátkem října se rodina sešla v Doveru, odkud se 2. října přeplavili na lodi Captain Hamilton do Calais. O pět dní později dorazili do Paříže, kde se ubytovali v „*Hotel de Windsor*“.⁶⁷ Po šesti týdnech zamířili do Nice, kde se od rodiny František Thun oddělil, aby vyrazil na samostatnou cestu do Itálie.⁶⁸ Na sever Itálie se později vydal i zbytek rodiny, doma se všichni sešli v létě roku 1835.

Thunova reflexe rodinné cesty

Zatímco skici a deníkové zápisy ukazují, jak František Thun vnímal při cestě svět kolem sebe, lze se zejména díky již zmíněné korespondenci s Robertem Noelem pokusit nastínit, jak cestu prožíval. V kombinaci s oběma typy pramenů je možné ukázat, jak byl s průběhem cesty spokojený, co upřednostňoval, co mu naopak scházelo. Zároveň lze podkrýt vztahy uvnitř rodiny, zejména Thunův pohled na otce, který byl hlavou rodiny a určoval tempo a způsob cesty.

Tomu, že na cesty se vydala celá rodina, byl uzpůsoben cestovní itinerář a nemohl se brát příliš zřetel na přání jednotlivce. Delší zastávky si žádal zejména zdravotní stav hraběnky Terezie a Anny. František se o ně obával, někdy dokonce dělal Anně společnost, zatímco bratři jeli na menší výlet.

Celé pojetí cesty jako velké rodinné výpravy mu však nevyhovovalo, neboť nemohl sledovat vlastní interesy. Přestože se mnohokrát rodina rozdělila, rodiče s dcerami zůstávali většinou v nějakém letovisku a chlapani cestovali po okolí, byl František nespokojený. Rodinné přesuny byly časově i finančně náročné, vždy bylo zapotřebí najmout pro rodin-

66 SOA Litoměřice, pobočka Děčín, RA Thun-Hohensteinů, Děčín, dodatky k signatuře A3 XVI, kalendář pro rok 1834.

67 Tamtéž.

68 Tamtéž, kalendáře pro rok 1833, 1834, 1835; tamtéž, dodatky I/XVIII, Deníkové zápisky Františka Thuna z evropské cesty, 1833–1835. Stručněji pak tamtéž, dodatky I/XVIII, Thunovo vlastní Curriculum vitae.

nou „karavanu“, jak František poznamenal, tři vozy.⁶⁹ Ve vozech *de facto* trávili nejvíce času, který se snažil František využít četbou nebo vyřizováním korespondence.

Několikatýdenní pobyty ve vybraných městech nesl František velmi těžce a krom Londýna to byl téměř vždy ztracený čas. „Budeš udivený, že se ještě nacházíme v Doveru“, psal zkraje ledna 1834 Thun Noelovi, „kdyby to na mě záviselo, byl bych odtud z tisíce příčin dávno pryč. Nedalo se s tím ale do teď nic dělat.“⁷⁰ i přes zmíněné drobnější výlety se situace nelepšila a František začínal být zoufalý: „Poté, co jsme dva měsíce zůstali v Doveru, pocítujeme ztrátu času s rodinným životem, jakou s sebou vlastně nese nezajímavé místo, tak bolestně, že jsme prosili rodiče, aby nás nechali jít, abychom se osamostatnili, jak jen to je možné.“⁷¹ Podobnou frustraci zažíval během několikátýdenního pobytu v Nice. Hořce poznamenal: „Nyní si z mé strany nedovedu představit pro nás, mladé muže, něco neuzitečnějšího, než dlouhý pobyt na tomto místě.“⁷²

Nejvíce mladého Thuna obtěžovala nutná společenská agenda. Noelovi si posteskl: „A ten ztracený čas při společenských večerích a večerech! Člověk nemá vlastně jediný okamžik k nerušenému přemýšlení. Ovšem ale při rodinné cestě není to vše možné.“⁷³ Společenskému životu však neunikl později ani v Paříži, dokonce ani při své samostatné cestě do Itálie, z níž psal matce, že pro všechny „*Visites und Soiree*“ nemá čas na studium a práci.⁷⁴ V Římě nejčastěji navštěvoval palác Rudolfa Lützowa, rakouského velvyslance, kde potkával další známé, kteří zde pobývali.⁷⁵

František Thun nejen kvůli společenským povinnostem získal již záhy pocit, že nemůže v Anglii poznat okolní svět a každodennost místních obyvatel, neboť „jak je to možné při takové rodinné cestě ve vlastním slova smyslu – kdy člověk z lidu kromě číšníka nebo poštovního poslíčka nezastaví – jak je to jen možné. Projíždíme zem v našem vlastním voze,

69 „[...] mit unserer Karavane von 3 Extraposten [...]“. APT, AF Thun, Linie Tetschen i A, Franz de Paula Graf Thun Hohenstein geb. 1809 († 1870) und seine Gattin Magdalene König († 1899), Abschrift der Korrespondenz von Franz Thun Hohenstein († 1870) mit einem englischen Freund. Dopis Thuna Noelovi z 15. 6. 1834.

70 Tamtéž, dopis Thuna Noelovi z 2. 1. 1834.

71 „Nachdem wir 2 Monaten in Dover geblieben waren – fühlten wir den Zeitverlust den des Familienleben u. der doch eigentlich uninteressante Platz mit sich brachte, wie ich dir glaube ich schon schreib, so schmerzlich, daß wir die Eltern geradezu baten uns ziehen zu lassen und uns so selbständl. als möglich hinzustellen.“ Dopis Thuna Noelovi z 23. 3. 1834. Tamtéž.

72 „Now I for my part cannot imagine anything more useless for us young men, than a long stay in that place.“ Tamtéž.

73 „Und die verlorene Zeit bei gemeinschaftlichen Dinner und Abenden! Man hat eigentlich keinen Augenblick zum ungestörten denken. Aber freilich bei Familienreise ist das alles nicht möglich!“ Tamtéž.

74 SOA Litoměřice, pobočka Děčín, RA Thun-Hohensteinů, Děčín, dodatky k signatuře A3 XVIII, dopisy matce z italské cesty 1834–1835, dopis z 20. 4. 1835.

75 Srov. Marcela OUBRECHTOVÁ, „Všechny mé myšlenky se po Anglii upírají přímo na Itálii.“ *Cesta Františka Thun-Hohensteina do vysněné Itálie*, in: Z. Hojda – M. Ottlová – R. Prahel (edd.), *Naše Itálie*, s. 79–86.

pozorujeme rozličné parky a továrny, jinak ale žijeme vlastně zcela uzavřeni jako doma tak, že jsem jednou celé dny jedenkrát anglicky nepromluvil!“ a dále vysvětloval, že namísto té „kvantity“ by se raději někde déle zastavil: „*Sám si pak přírodní krásy užiji více.*“⁷⁶

Mladý Thun ve svých dopisech Noelovi několikrát narazil na to, jak mu záleželo, aby poznal každodenní život obyčejných lidí a ovládl bezpečně anglický jazyk. Když dorazili do Skotska, na které se obzvláště těšil, prorokoval, že cesta touto zemí bude jistě pokračovat v započatém způsobu, čehož se děsil: „*Když se mě někdo po nějakém čase zeptá na něco, co se týká Skotů etc., co mu mám říct?*“ Že by cestou měli zavrhnout všechny „*poetické elementy*“ této země, „*láme jednomu srdce*“, v předtuše toho, že budou „*muset jezdit od hostince k hostinci*“.⁷⁷ Přesto si našel nakonec čas pozorovat a porovnávat „*Volksleben*“ s domácími poměry. Z obyčejných Angličanů i Skotů byl nadšený. Z deníku je očitelné, že se živě zajímal o presbyteriánskou církev a navštívil několik bohoslužeb. Jako studovaný právník si udělal poměrně podrobné poznámky o zvláštностech skotského práva.⁷⁸

Cestoval-li František pouze v doprovodu svých bratrů, Bedřicha a Lva, byla situace lepší, mohli se například toulat přírodou. Ovšem i jejich společnost s sebou nesla pro Františka určitá rizika, jednalo-li se zejména o dámskou společnost. Na Noelovo doporučení docházeli bratři do společnosti anglické intelektuálky a sociální myslitelky Anny Jamesonové, která ve třicátých letech 19. století kolem sebe soustředila skupinu lidí se společnými kulturními, sociálními, filozofickými a uměleckými zájmy a názory. Thun přiznal, že jí s bratry nemohli „*být dostatečně vděční*“, neboť je seznámila s mnoha zajímavými, srdečnými a „*echtenglisch*“ lidmi, jako například s bývalou Byronovou manželkou Annabellou Byronovou.⁷⁹ Jen hořce litoval, že nemá možnost s ní být chvíli sám. Pouze jednou se mu, jak přiznal příteli, podařilo přijít dříve než bratři a mohl s hostitelkou promluvit

76 „*Wie ist das aber bei einer Familienreise im eigentliche Sinne des Wortes – wo man von Volke nicht als Waiter und Postknecht hielt – wie ist das den möglich. Wir durchfahren in unserem eigene Wagen das Land, sehen uns die verschiedenen Parks und Fabriken an, leben aber eigentlich sonst ganz abgeschlossen wie zu Hause, so daß ich nicht einmal alle Tage einmal Englisch spreche!*“ [...] „*Selbst die Naturschönheiten genieße ich so mehr. Volkskenntnis zu erwerben ist doch nur so möglich.*“ APT, AF Thun, Linie Tetschen i A, Franz de Paula Graf Thun Hohenstein geb. 1809 († 1870) und seine Gattin Magdalene König († 1899), Abschrift der Korrespondenz von Franz Thun Hohenstein († 1870) mit einem englischen Freund. Dopis Thuna Noelovi z 23. 3. 1834.

77 „[...] *wenn mich jemand zu Zeite nach irgend etwas was die scotten etc. betrifft befragt, was soll ich ihm sagen? Es bricht einem das Herz in diesem Lande [...] auch wir von Wirtshaus zu Wirtshaus fahren zu mußen.*“ Tamtéž.

78 SOA Litoměřice, pobočka Děčín, RA Thun-Hohensteinů, Děčín, sign. A3 XVIII, dodatky I/XVIII, Deníkové zápisky Františka Thuna z evropské cesty, 1833–1835.

79 „[...] *Vor allen Mrs. Jameson der wir nicht genug denkbar sein können [...]*“ APT, AF Thun, Linie Tetschen i A, Franz de Paula Graf Thun Hohenstein geb. 1809 († 1870) und seine Gattin Magdalene König († 1899), Abschrift der Korrespondenz von Franz Thun Hohenstein († 1870) mit einem englischen Freund. Dopis Thuna Noelovi z 23. 3. 1834.

dle svého. „*Také jedna, a sice ne malá nevýhoda života a cestování se dvěma stejně starými bratry.*“⁸⁰

Nejvíce se však na stránkách Thunových dopisů zrcadlí počínající konflikt s otcem. Jemu Thun přičítal svou rozmrzelost z cesty: „*Otcovy názory o užítku cesty se velmi odklání od mých. On ji shledává výbornou pro poznání továren a podobných zařízení (což shledávám celkem dobrým i já, ale ne jako to nejdůležitější pro někoho, kdo nepatří k oboru).*“ Na to, aby pro něj byla cesta styčným bodem pro další rozšíření myšlenkových obzorů nebo dosažení větší samostatnosti, otec prý nepomyslel.⁸¹ Thun pak příteli přiznal, že „*to nejchytřejší, co člověk může za těchto okolností učinit, je být společenský, jak jen může*“, aby ještě získal ztracený a promeškaný čas. „*Bylo by strašné, kdyby to mělo tak dále trvat ještě rok!*“⁸²

V dopisech určených Noelovi tu a tam probleskovaly i náznaky hlubších křivd, které vztah s otcem přinášel. Podle všeho otec stále uplatňoval své přísné výchovné zásady, pro dospělého Františka, který toužil po osamostatnění, to však již nebylo. Jako příklad lze uvést peníze. Mladý hrabě si chtěl kupříkladu zakoupit v Anglii nějaké tisky, mědirytiny nebo obrázky. Jelikož by si však musel říct o peníze otci, upustil od toho: „*Každou knihu, každou tužku, každou mědirytinu otci naučtovat, to je pro mě samozřejmě nemožné.*“⁸³ Noelovi přiznal: „*Nemohu ti říct, jak moc si i v tomto ohledu přeji, abych byl nezávislý.*“

K největšímu střetu došlo v okamžiku, když si František chtěl na otci vymoci svou vysněnou cestu do Itálie. Chtěl ji podniknout zcela ve své režii po vzoru malířů, aby zde dokončil své umělecké samostudium.⁸⁴ Cestu chtěl mladý Thun podniknout se svým důvěrníkem Robertem Noelem. Otec byl však proti.

80 „[...] *auch ein und zwar kein kleiner Nachtheil des Lebens u. Reisens mit 2 gleich alte Brüdern.*“ Tamtéž.

81 „*Die Ansichten des Vaters über den Nutzen des Reisens weichen von den meinen sehr ab. Er findet ihn vorzüglich im Sehen der Fabriken und ähnliche Anstalten (was ich auch wohl gut, nicht aber das Wichtigste für jemanden, der nicht zum Fache gehört finde) an die sich mein Berührungspunkt entstehende Erweiterung des Ideekreises, Erlangung größerer Selbständigkeit etc. scheint er aber gar nicht zu denken.*“ Tamtéž.

82 „[...] *Das klügste was man über den Umständen tun kann, ist sozial als man kann, zu profitieren ohne durch unnützes Bedauern, des verlorenen u. versäumten noch Zeit zu verlieren.*“ [...] „*Es wäre schrecklich wenn es noch ein Jahr so fort dauern sollte!*“ Tamtéž.

83 „*Schon von hier hätte ich gerne wenigstens einige Blätter neuere Meister (Copley, Fielding etc.) mitgenommen. Doch das wird wohl nicht angehen. Ich kann dir nicht sagen wie sehr ich auch in dieser Hinsicht wünsche selbständig zu stehen.*“ [...] „*Wir waren gewohnt und angehalten, wie es gewiß für Kinder vortrefflich ist, unsern Rechnungen zu führen u. am Monatschluß den Aeltern vorzulegen. Alles was zu unserer Bildung gehörte zahlten Er für uns oder gab uns das Geld wieder.*“ [...] „*dem Vater jedes Buch, jeden Bleistift, jeden Kupferstich aufzurechnen, das ist mir natürlich unmöglich* [...]“ (Podtrhl F. T.). Tamtéž.

84 Viz pozn. 75.

Největší překážkou byla, vedle ztenčujícího se rodinného rozpočtu, patrně matka. Terezie Thunová byla velmi citlivou ženou, všechna rodinná rozdělení měla na její psychiku neblahý vliv a právě „*ta představa rostoucí matčiny úzkosti při odloučení*“ byla pro otce asi pádným důvodem. František to ale nechtěl akceptovat. Měl pocit, že musí do Itálie za každou cenu a cítil se ukřivděný. Měl totiž pocit, že jeho bratři se mohou na rozdíl od něj svobodně o svém budoucím působení rozhodnout, a proto argumentoval: „*Matčina úzkost přeci nebude horší, až budu s nimi pouze já, poté co Bedřich a Leo nastoupí své kariéry a brzy opustí domov téměř nadobro?*“⁸⁵ U svých bratrů nalezl František zastání, snažili se u otce za něj orodovat. Ten jim však měl jen stroze odvětit: „*Může tam jet někdy jindy.*“⁸⁶ S tím se František odmítl smířit: „*Všechny mé myšlenky jsou po Anglii upřeny přímo na Itálii, a ačkoli jsem už od nějaké doby hlavní cestu do této země vzdal, nikdy jsem zcela neztratil naději, že tam pojedu sám*“, přiznal anglickému příteli.⁸⁷

Fakt, že právě Noel by synovi dělal společníka, asi na Františka Antonína zapůsobil, neboť nakonec svolil pod podmínkou, že bude syn do léta zpátky v Děčíně.⁸⁸ Typické pro něj bylo, že jakmile souhlasil, začal vše organizovat včetně toho, kde by se měli potkat a co by měli navštívit. „*Nuže, nejlepší dobou pro navštívení Neapole je karneval, pro Řím púst*“, tlumočil otcovy rady František.⁸⁹

Co se týče otce a dalších rodinných příslušníků, ale i vnímání sebe sama, hledal František při pohledu na jejich povahy odpovědi ve frenologii. Rozebíral své vlastnosti a možnosti.⁹⁰ Noela však žádal i o posouzení svých příbuzných. Každého člena rodiny se mu snažil přiblížit stručnou, ale velmi osobní charakteristikou, kterou však podmínil následky společného cestování. Snažil se Noelovi vysvětlit, jak moc se dlouhá cesta na každém z jeho blízkých podepsala. Starší sestru Annu například kritizoval, že se i přes zlepšený tělesný stav nedokáže vytrhnout z duchovní nečinnosti, mladší Juža se zase kvůli přílišné přecitlivělosti matky začala uzavírat do sebe. Trápila ho právě matka, jejíž stavy úzkosti vzrůstaly, zatímco svého otce vlastně litoval: „*Ten neužitečný život mého otce, který se stal*

85 „[...] *the idea of increasing our mothers anxiety by the separation [...]*; „*And as to my mothers anxiety will not that rather worse when I am the only one who is with them, after Fritz und Leo entered into their career and left home nearly for ever?*“ APT, AF Thun, Linie Tetschen I A, Franz de Paula Graf Thun Hohenstein geb. 1809 († 1870) und seine Gattin Magdalene König († 1899), Abschrift der Korrespondenz von Franz Thun Hohenstein († 1870) mit einem englischen Freund. Dopis Thuna Noelovi z 10. 10. 1834.

86 „*He can go there another time*“. Tamtéž.

87 „*All my ideas are after England directed towards Italy and though the general journey to that country has been given up since some time already I never lost the hope entirely of coming there alone.*“ Tamtéž.

88 Tamtéž, Thunův dopis Noelovi z 9. 11. 1834.

89 „*Well the best time for seeing Naples is the Carneval, for Rome the lent [...]*.“ Tamtéž.

90 Srov. pozn. 13.

*starým mužem a udělal ze sebe jen sluhu mých sester.*⁹¹ A postěžoval si ještě, že u rodičů začal pozorovat stavy přehnané útlocitnosti a střídavé šetrivosti a vyslovil obavy, že to bude mít špatné následky.

Rodinná cesta umocnila Thunovu nechuť k budoucnosti, jež ho po návratu měla čekat a které byl jeho dosavadní život včetně vzdělání přizpůsoben. Alodiální panství Peruc měl začít spravovat hned po svém návratu jako součást další přípravy na převzetí fideikomisu. Svět, který poznal za hranicemi habsburské monarchie, jej jistě nadchnul. A nejednalo se pouze a výhradně o oblast umění. V Anglii mu kupříkladu učarovaly filantropické spolky a zařízení, což plně korespondovalo s tím, k čemu byl od dětství rodiči veden. S Lady Jamesonovou bratři Thunové kupříkladu navštívili „*Lunatic asylum*“, tedy útulek pro duševně choré, v Hanwellu. Do svých poznámek si na okraj popisu této návštěvy Thun připsal „*moje budoucnost*“.⁹² Odlišné poměry v zařízení, než jaké patrně znal z domácího prostředí, ho nadchly: „*Jaký panuje v Anglii duch v ohledu na výchovu lidí [...]*“⁹³ Thun pateticky psal, že tam „*v tom okamžiku jsem spatřil, že se mi otevírá nádherné pole působnosti [...], ach nevidím všechny ty překážky, které se v tolika ohledech závislého postavení (společenské poměry etc.) staví na odpor mému soukromému působení.*“⁹⁴

Nutno dodat, že mnohé představy Františka Antonína o tom, co by měl syn v Anglii poznat, našly u Františka i jeho bratrů pozitivní ohlasy podobně jako sociální zařízení. Továrny, různé stroje, lodě, železnice, inženýrské stavby jako například mosty zanechaly v mladém Thunovi velký dojem. Vedle toho jej samozřejmě zajímala architektura venkovských sídel, anglické parky a úpravy zahrad včetně plodin, jež se tam pěstovaly.

Je nanejvýš jasné, že své prvorozenství chápal Thun právě jako zmíněné závislé postavení, jindy o něm hovořil jako o osudu či povinnosti, bylo to pro něj tedy něco, co je nevyhnutelné, ale i zavazuje. To je v souladu se šlechtickou mentalitou 19. století. Noelovi však Thun přiznal i svá niterná přání. Ve Skotsku propukly Thunovy romantické nálady naplno. Tamní divoká příroda jezer a hor, plná tichých zřícenin hradů a opatství, jej in-

91 „*I much pity the increased anxiety of my mother and the useless life of my father who gets an old man and makes himself only the servant of my sister.*“ APT, AF Thun, Linie Tetschen I A, Franz de Paula Graf Thun Hohenstein geb. 1809 († 1870) und seine Gattin Magdalene König († 1899), Abschrift der Korrespondenz von Franz Thun Hohenstein († 1870) mit einem englischen Freund. Dopis Thuna Noelovi z 10. 10. 1834.

92 Vedle zmiňovaného cestovního deníku sepisoval Thun další poznámky deníkového a heslovitého charakteru, které jsou stručnější, ucelenější a budí dojem podkladu pro čistopis cestovního deníku nebo vzpomínky. APT, AF Thun, Linie Tetschen I A, Franz de Paula Graf Thun Hohenstein geb. 1809 († 1870) und seine Gattin Magdalene König († 1899), Reise Beschreibung von Franz Thun († 1870).

93 „*Welcher schöne Geist herrscht in Rücksicht auf Volkserziehung [...] in England!*“ Tamtéž.

94 „*Ich sehe mir in diesem Augenblick einen herrlichen Wirkungskreis offen [...] ach ich sehe nicht all die Hindernisse, die meiner Privatwirksamkeit durch eine, in so viele Rücksicht abhängige Stellung (die gesellschaftliche Verhältnisse etc.) entgegenstanden.*“ Tamtéž.

spirovala. „Až tady člověk cítí, jak znamenité líčení Waltera Scotta je“, vyznal se.⁹⁵ A posteskl si: „Jak často v této krásné přírodě vykřiknu, ó kéž bych byl malířem!“ a dále dal průchod snad těm nejniternějším a nejintimnějším přáním: „A skutečně, kdyby mě osud neučinil nejstarším a nepoznamenal pole mé působnosti, už dávno bych hloupého hraběte pověsil na hřebík a byl bych s vášnivostí malířem!“ Příteli dále vysvětloval, že se uměním zabýval celé hodiny i doma a přeci nemůže „ten pud k němu potlačovat.“⁹⁶

Závěrem

Analýza písemných pramenů osobní povahy umožnila jiný vhled na šlechtické cestování v první polovině 19. století. Spíše než popis cesty jako takové, která nijak nevybočovala z dobového průměru, bylo středem zájmu prožívání cesty jednoho z účastníků. Škála pocitů, které lze z Thunových dopisů vnímat, je široká – od nervozity a nespokojenosti, přes frustraci až k vnitřnímu napětí či dokonce zoufalství. Příčin je hned několik. Samozřejmě první důvod pro Thunovu nespokojenost byl zcela lidský a pochopitelný, dnešními slovy by se dal shrnout termínem „ponorková nemoc“. Téměř dva roky na cestách s rodiči a mladšími sourozenci, po většinu času ve vozech, tedy bez dalších jiných osob, musí nutně vést k nespokojenosti. Svou roli sehrál i fakt, že František Thun již dosáhl dospělosti a nebylo pro něj jistě snadné přijmout stejný přístup, s jakým k němu rodiče po jeho prozatímní život přistupovali, neustále se dovolovat a nebýt navíc finančně nezávislý.

Hlubší problémy byly způsobeny i odlišností (nebo podobností) povah otce a syna. Zároveň se do vzájemných vztahů promítlo odlišné nazírání světa. František Antonín, pozdní josefinista, oddaný rodině, panství a vlasti, měl na paměti neustále blaho celku, jemuž se snažil sloužit. Jeho syn byl v tomto duchu vychován. Ovšem doba postoupila a svůj vliv na něm zanechalo romantické hnutí, s nímž se na cestách dostal do kontaktu. Najednou začal více přemýšlet o své budoucnosti, řešil své vlastní tužby v protikladu s povinností, s očekáváním a osudem. Tak jako romantičtí literární hrdinové nabyli přesvědčení, že proti osudu, závazku a povinnosti se nemůže vzepřít a jeho vlastní touhy a sny nemohou dojít naplnění. Díky svému výtvarnému nadání se upnul k uměleckému světu, v němž tušil své možnosti. Bez vlivu jistě nebylo ani setkání se způsobem života anglické šlechty, jejíž možnosti realizace se přeci jen lišily od těch, jaké měla šlechta v rakouské monarchii.

95 „Erst hier fühlte man wie vortrefflich Walter Scotts Beschreibungen sind.“ APT, AF Thun, Linie Tetschen I A, Franz de Paula Graf Thun Hohenstein geb. 1809 († 1870) und seine Gattin Magdalene König († 1899), Abschrift der Korrespondenz von Franz Thun Hohenstein († 1870) mit einem englischen Freund. Dopis Nolelovi z 15. 6. 1834.

96 „Wie oft rufe ich in dieser schöne Natur aus, o daß ich doch ein Maler wäre! Und wirklich hätte mich das Schicksal nicht zum ältesten gemacht u. mir so meinen Wirkungskreis verzeichnet, ich hätte den dummen Grafen schon längst an der nagel gehängt u. wäre mit Leidenschaft Maler geworden! [...] doch kann ich den Trieb dazu nicht ganz unterdrücken.“ Tamtéž.

František Thun cestoval po celý svůj život, přesto v něm tato rodinná cesta hrála důležitou roli. Navázal cenná přátelství, umělecké kontakty, seznámil se s chodem uměleckých a dobročinných spolků. Nově získané zkušenosti zužitkoval po svém návratu, kdy od svých povinností v Děčíně a v Peruci utíkal stále více do Prahy. Už na konci třicátých let 19. století získal renomé svými boji za záchranu památek či reformou Krasoumné jednoty, z níž po západním vzoru vytvořil moderní a prosperující instituci na podporu domácích umělců. Díky svému sňatku se vyvázal z dědického práva fideikomisu, které v dopisech Noelovi nazýval závislým postavením, a mohl tak svou kariéru směřovat dle svého vlastního uvážení.

Zusammenfassung

Graf Franz von Thun-Hohenstein und seine Reflexion einer westeuropäische Familienreise in den Jahren 1833–1835

Reisen ist im 19. Jahrhundert im aristokratischen Umfeld integraler Bestandteil des Lebensstils. Schon seit der Zeit der frühneuzeitlichen Kavaliereisen zählte die *Grand Tour* durch Europa als Ergänzung adeliger Erziehung und Bildung. Die Autorin widmet sich in ihrem Vortrag Graf Franz von Thun-Hohenstein (1809–1870) und seiner Reise durch Westeuropa, die er von 1833–1835 absolvierte.

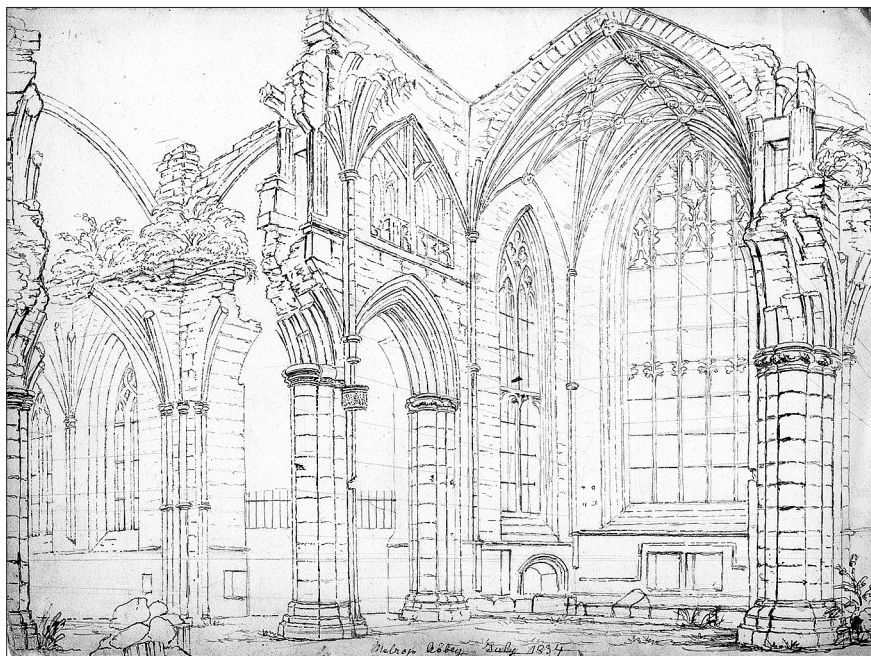
Es handelt sich um eine Familienreise und das Hauptziel nebst Frankreich und Italien war der Besuch Englands, Schottlands und Irlands. Für Franz Thun und seine zwei Brüder Friedrich und Leo hatte ihr Vater Franz Anton Thun einen Reiseplan nach dem Vorbilde seiner eigenen Reise (1806) vorgesehen. Auch seine Frau und seine Töchter begaben sich mit auf die Reise, für welche dies aber eher eine Kurreise darstellte.

Das Hauptziel dieses Vortrags ist nicht nur eine bloße Reisebeschreibung, sondern die Vermittlung dessen, wie Franz Thun die Reise persönlich erfahren und empfunden hatte. Da es sich um eine Familienreise handelte, war es ihm versagt, die

Reise nach seinen eigenen Vorstellungen zu gestalten. Auf dem Hintergrund der besagten Reise versucht die Autorin den Anfang eines Konfliktes zwischen Vater und Sohn aufzuzeigen, dessen Kulminationspunkt in der nicht standesgemäßen Ehe Franzens gipfelt.

Sie arbeitet deswegen hauptsächlich mit Reisetagebüchern und persönlichen Kalendern. Zu den wichtigsten Quellen gehören jedoch die persönlichen Briefe von Franz Thun an seinen englischen Freund Robert R. Noel, die sich durch ihre unverblümte Offenheit und Authentizität auszeichnen. Hier findet man mancherlei interessante Äußerungen.

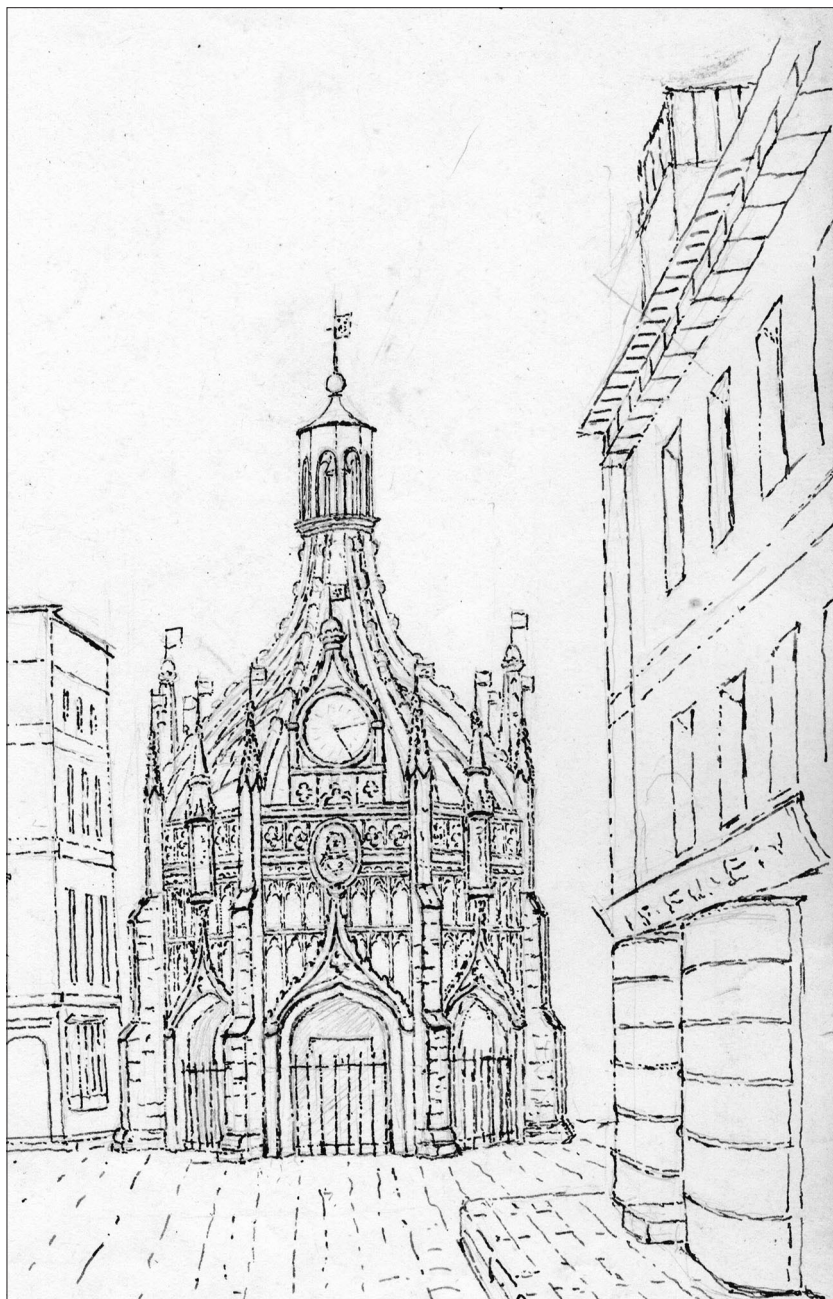
Ferner beschreibt die Autorin die Persönlichkeiten des Vaters und Sohnes der Thun-Hohensteins. Danach widmet sie sich der besagten Reise an sich sowie verschieden anderen Reiseformen der Familie von Thun. Den Hauptteil des Vortrages bilden Franz Thuns eigene und persönliche Reiserflexionen.

Obr. 1: František Thun: Merlose Abbey, kresba, 1834.
(Státní oblastní archiv v Litoměřicích, pobočka Děčín)

Obr. 2: František Thun: Peter McLaren, kresba, 1834.
(Státní oblastní archiv v Litoměřicích, pobočka Děčín)

Obr. 3: František Thun: Chichester Cross, kresba, 1834.
(Státní oblastní archiv v Litoměřicích, pobočka Děčín)

Obr. 4: František Thun: Claydon House, dům Harryho Verneye, kresba, 1834.
(Státní oblastní archiv v Litoměřicích, pobočka Děčín)